

# Inleiding

*Het vuur, stal hij, en gaf het aan de mensen  
Een wandaad die geen god dult en om straf vraagt<sup>1</sup>*

Prometheus stal het vuur van de Goden op de Olympus en bracht het naar de mensheid. Voor deze daad van bevrijding werd hij door de Goden eeuwig gestraft. Deze mythe heeft in de Westerse geschiedenis vele duidingen. Soms is Prometheus de bringer van het kwaad, vaker de bringer van macht en geweld. Na de industriële revoluties is hij het symbool van kennis en de machine. Het is in deze laatste gedaante (en dan vooral als bringer van kennis) dat hij de titel is van deze bundel en de beeltenis vormt op de omslag (een ets van Ronald Tolman).

In deze bundel is een keuze uit de artikelen opgenomen die ik in de afgelopen twintig jaar over informatievrijheid en over het bezit van informatie heb geschreven. De journalist die geheime informatie openbaar maakt wordt als Prometheus geketend in een gijzeling, degene die het geheim verklapte als straf gedegradeerd of ontslagen. De heilige overheid wil de ontsnapping van kennis door censuur verhinderen, de gelovige beschermt de heil'ge kern van zijn geloof door degene die er aan komt te vervolgen. De merkgerechtigde wil ieder gebruik van zijn merk, dat hij niet zelf heeft voorgeschreven, verhinderen. Bedrijven proberen hun bedrijfsgeheimen met alle middelen te beschermen, ook met auteursrecht als het niet anders kan. De entertainmentindustrie probeert de afbeelding van haar helden te monopoliseren. Heiligen, ondernemers of staatslieden – zij allen proberen de hen afhandig gemaakte exclusieve kennis terug te veroveren en zij gaan op jacht naar Prometheus. Dit is het thema van het informatierecht: de strijd tussen het beginsel van de *free flow of information* (Prometheus in deze beeldspraak) die informatie voor iedereen beschikbaar wil maken, en de bezitters van de informatie (de Olympus in deze beeldspraak), die rond hun schat aan kennis feitelijke of juridische (rechten van intellectuele eigendom) muren hebben opgetrokken om de kennis voor zichzelf te houden.

De bundel opent met een korte geschiedenis van het Instituut van Informatierecht dat in 1988 werd opgericht en waarvan ik vijftien jaar de eerste directeur heb mogen zijn. Het belicht enige kernthema's van het onderzoek. Het vervolgt met een deel over Informatie- en Communicatietechnologie (ICT) en de worsteling om de oude rechtsnormen aan te passen aan een technologie die zo langzamerhand de hele samenleving in haar greep heeft. ICT is het machtige verspreidingsmiddel dat van informatie 'een lopend vuurtje' maakt. Het artikel 'Regulating Code' gaat in op de vraag of je de verspreiding van het vuur misschien door de techniek zelf moet indammen.

Het hoofdstuk 'Vrijheid van meningsuiting' bevat artikelen over censuur, tolerantie en de grenzen van de vrijheid van informatieuitwisseling, die worden getrokken door de democratische rechtsorde, religie, de bescherming van de waardigheid van de persoon en de bescherming van de behoorlijke rechtspleging. Dit wordt nader uitgewerkt in het hoofdstuk over de persvrijheid. Wat is het verschil tussen bewijsbare 'feiten' en onbewijsbare 'waardeoordelen'? Mogen foto-reportages worden gemanipuleerd? Wat zijn de grenzen die het recht van privacy stelt? Welke rechtsmiddelen heeft de door een publicatie beschadigde partij? Hier komt ook de rol van de verspreider en de boodschapper uitvoeriger aan de orde. Hoe moet het recht op bronbescherming van de journalist inhoud worden gegeven, mag een journalist een geheim stuk publiceren en wat

is eigenlijk een ‘journalist’? Kan degene die de informatie verspreidt (de kabelexploitant, de *internet service provider*) aansprakelijk gesteld worden voor de inhoud van de verspreide boodschap?

Het hoofdstuk over reclame behandelt de relatie tussen redactionele en commerciële informatie en die tussen reclame en *public relations*. Het gaat in op de bescherming van reclame door artikel 10 EVRM en de vermenging van reclame met ideële boodschappen. In onze Prometheus-beeldspraak zou je reclame kunnen zien als de commercialisering van de Olympus: de goden hebben ingezien dat zij de informatiestromen in de wereld tegen betaling in de door hen gewenste vorm kunnen beïnvloeden. Het gaat er volgens de *free flow of information* om de commerciële informatiestroom van andere informatiestromen te scheiden. Belemmeringen in het maken van reclame kunnen de vrije circulatie van informatie richting consumenten verstoren. Het artikel over het destijds geldende reclameverbod voor advocaten, laat zien dat het publiek niet voldoende werd geïnformeerd over de inhoud van de dienstverlening. Het merkenrecht kan de vrije informatieuitwisseling tussen apotheker/arts en patiënt belemmeren.

Het hoofdstuk over auteursrecht opent met een column over de Scientology Kerk die probeerde door middel van het auteursrecht de religieuze ‘bedrijfsgeheimen’ van de kerk te beschermen. Een aantal stukken houden zich bezig met het afbakenen van de vrije wereld van de feiten (sport en spel) ten opzichte van de door het auteursrecht beschermde wereld van ‘creaties’, en de afbakening van het auteursrecht ten opzichte van het recht op uitvindingen (software, parfums). In het stuk over de sportprestatie wordt geanalyseerd hoe *bezit* een nieuwe vorm van exploitatie van informatie is. Het artikel over auteursrecht en universiteit leert dat dit recht binnen het wetenschappelijke discours een vreemde eend in de bijt is. Het wetenschappelijke discours is gebouwd op *free flow of information* en erkenning van wetenschappelijke reputaties. De exploitatie van wetenschappelijke kennis is aan de uitgevers. Auteursrecht wordt hier uitgeversrecht, wat het auteursrecht, zoals het artikel over de geschiedenis van het auteursrecht laat zien, in zijn vroegste verschijningsvorm ook was. Dit hoofdstuk sluit af met de vraag of in de elektronische netwerkomgeving nog wel auteursrecht kan bestaan: Is de brand die Prometheus in de wereld heeft gesticht door de Olympus nog wel te blussen?

Het hoofdstuk over privacy houdt zich voornamelijk bezig met af luisteren en dataprotectie (bescherming van persoonsgegevens). De goden op de Olympus moeten alwetend zijn en zij proberen daarom door middel van af luisteren greep te krijgen op de privécommunicaties van de burgers. Bij dataprotectie komt de vraag aan de orde of dit recht niet eigenlijk een machtsmiddel is om de diefstal van kennis over het individu en de macht die met behulp van die kennis door goden en halfgoden over hem kan worden uitgeoefend, te controleren: het is Prometheus die nu zelf terugslaat.

Bij de omroep komen we de Olympus in een nieuwe rol tegen. Als je de circulatie van informatie niet kunt tegengaan, kun je een dienst opzetten die er voor moet zorgen dat de burgers op aarde de juiste informatie wordt voorgezet. We noemen dat de publieke omroep. Het hoofdstuk over omroep bevat artikelen (en ook een interview met Greta Riemersma) over de roerige naoorlogse geschiedenis van het publieke Nederlandse omroepbestel dat in deze periode zijn monopolie op de elektronische informatievoorziening kwijt raakte. Het rondt af met een analyse wat de ‘publieke dienst’ voor de nieuwe elektronische media betekent.

Het telecommunicatienet is door Prometheus gesticht en het is zijn machtigste wapen. Het hoofdstuk over telecommunicatie analyseert de worsteling van de wetgever met de techniek, kenmerken van netwerkmakten en de bijzondere positie van de kabel daarin. Telecommunicatie kan niet tot stand komen zonder adressering (telefoonnummers, domeinnamen). Het artikel

daarover behandelt de vraag hoe adresseersystemen zijn ingericht en wat de rol van intellectuele eigendomsrechten (de Olympische inmenging) daarbij is, en waarom het internet hierin van klassieke adresseersystemen afwijkt. De bundel besluit met een visie op de gewenste regulering van de nieuwe steeds verder convergerende markten van media en telecommunicatie. Eind goed, al goed? Ik denk het niet.

De keuze van de artikelen is zo gemaakt dat een overzicht ontstaat hoe het vak Informatierecht zich de afgelopen twintig jaar heeft ontwikkeld. Zo geeft het degene die een inleiding zoekt (de student, degene die werkzaam is in een mediaberoep, de geïnteresseerde leek) een ruim overzicht van de vragen die spelen. Daartoe heb ik een aantal van de annotaties die ik schreef voor de *Nederlandse Jurisprudentie* omgewerkt tot artikelen. Zij laten zich ook zonder de rechterlijke beslissingen lezen. Juist in deze artikelen komen ook actuele ontwikkelingen aan bod. Ik heb voor het begin van ieder hoofdstuk een column geselecteerd uit de vele die ik in deze periode heb geschreven. Een soort ‘amuse’ voor de maaltijd zullen we maar zeggen.

Ik hoop dat het zich als één verhaal laat lezen. Zo heb ik althans in deze twintig jaar mijn activiteiten en publicaties ervaren.

### *Noot*

- <sup>1</sup> Uit Aeschylus, *Prometheus*, vertaald en ingeleid door Gerrit Komrij, Amsterdam: Uitgeverij Prometheus 1992.

